

Stanislav Balík, Vít Hloušek,
Jan Holzer, Lubomír Kopeček,
Pavel Pšeja, Andrew Roberts

OD PALACKÉHO K BABIŠOVI

Česká politika 19. až 21. století

**Stanislav Balík, Vít Hloušek,
Jan Holzer, Lubomír Kopeček,
Pavel Pšeja, Andrew Roberts**

OD PALACKÉHO K BABIŠOVI

Česká politika 19. až 21. století

DOKOŘÁN
Masarykova univerzita

**Stanislav Balík, Vít Hloušek,
Jan Holzer, Lubomír Kopeček,
Pavel Pšeja, Andrew Roberts**

OD PALACKÉHO K BABIŠOVI

Česká politika 19. až 21. století

© Dokořán, 2020

© Masarykova univerzita, 2020

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Vydání druhé (první elektronické).

Odpovědný redaktor Marek Pečenka.

Redakce Kateřina Havelková Štěpančíková.

Recenzoval prof. PhDr. Michal Kubát, Ph.D.

Obálka, grafická úprava, sazba a konverze
do elektronické verze Michal Puhač.

Vydalo v roce 2020 nakladatelství Dokořán, s. r. o.,

Holečkova 9, Praha 5, dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,
jako svou 1067. publikaci (337. elektronická).

ISBN 978-80-7363-453-7

Obsah

Předmluva	7
Úvod: česká výjimečnost	9
I. STARÉ REŽIMY	20
Kapitola 1: Zrod moderní české politiky 1848–1918.	20
Kapitola 2: Politika v meziválečném Československu	41
Kapitola 3: Nedemokratické režimy a česká politika 1938–1989	65
Kapitola 4: Sametová revoluce. Příčiny a průběh pádu komunistické moci	96
II. TŘICET LET DEMOKRACIE	111
Kapitola 5: Sametový rozvod: konec Československa.	111
Kapitola 6: Politické instituce a problémy parlamentní demokracie	127
Kapitola 7: Volební systémy a obsese volbami.	166
Kapitola 8: Od nepolitické politiky k antipolitice: proměny českého stranického systému	184
Kapitola 9: Ekonomická transformace, společnost a hlavní rysy českého kapitalismu	212
Kapitola 10: Nedůsledná evropeizace a westernizace české politiky	250
Kapitola 11: Oligarchizace české politiky	268
Kapitola 12: Pět způsobů, jak nahlížet na českou politiku.	286
Seznam zkratk	307
Literatura a prameny	309
Summary	342
Jmenný rejstřík	344
O autorech	348

Předmluva

Česká politika je něčím, co se bytostně dotýká každého z nás. Mnohdy emotivní debaty nejenom o její současné podobě, ale i minulosti a budoucnosti patří neodmyslitelně k realitě dneška. Právě to stojí u počátku vzniku textu, který má čtenář před sebou.

Když jsme v roce 2017 vydali v zahraničním nakladatelství Barbara Budrich Publishers knihu *Czech Politics: From West to East and Back Again*, ozvala se nám řada kolegů, že by nebylo špatné vydat ji i v českém vydání, a to ze dvou důvodů. Jednak českým studentům politologie a příbuzných disciplín již nějakou dobu chybí aktuální, hutná a přehledná analýza vývoje moderní české politiky – a to nejenom v posledních několika desetiletích, ale i v dobách předchozích. Jednak není od věci čas od času vydat počet ze svého uvažování o proměnách české politiky, který by byl i dobře srozumitelný a přístupný širší čtenářské obci, ne jen nutně společenským vědcům.

Po určitém váhání jsme souhlasili, nicméně jsme se rozhodli k několika změnám. Předně – nejde o pouhý překlad již vydaného textu. Přeci jen se anglické vydání obrací na zcela jiné publikum než vydání české, řadu věcí není třeba vysvětlovat, v řadě ohledů lze jít hlouběji. Dále jsme ale také věděli, že chceme náš text aktualizovat, aby zachytil pokud možno co nejnovější vývojové trendy – ať již ohledně vývoje politických institucí, stran či ekonomiky. Nu a konečně jsme také věděli, jak se proměnila situace na politické scéně oproti časům, kdy jsme začali připravovat anglické vydání (2014), tedy že nabraly na síle procesy, o nichž tehdy nebylo jisté, zda nejde jen o „pěnu dní“, a že tyto procesy českou politiku skutečně proměnily. Z toho důvodu přibyla oproti anglickému vydání zcela nová kapitola věnující se oligarchizaci české politiky.

Své čtenáře si poprvé najde v týdnech a měsících kolem třicátého výročí listopadových událostí 1989, které bez nadsázky dramaticky změnily osudy naše, našich rodin a celé společnosti. Chápeme ji jako dárek ke třicátým narozeninám naší současné svobodné a demokratické společnosti.

Rádi bychom poděkovali Michalu Kubátovi z Univerzity Karlovy za pečlivé přehlédnutí celého rukopisu a Oldřichu Krpčovi z Masarykovy univerzity za cenné připomínky k jedné z kapitol. A konečně bychom chtěli vyjádřit vděk za štědrnou finanční podporu specifického vysokoškolského výzkumu, kterou poskytl Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (projekty MUNI/A/0850/2017, MUNI/A/1159/2016, MUNI/A/1110/2015, MUNI/A/1342/2014). Věříme, že kniha bude podnětem k další debatě o minulosti, současnosti i budoucnosti české politiky.

V Brně, o Velikonocích 2019

Stanislav Balík, Vít Hloušek,
Jan Holzer, Lubomír Kopeček,
Pavel Pšeja, Andrew Roberts

Úvod: česká výjimečnost

Andrew Roberts

Proč by se měl o český národ a českou politiku zajímat někdo jiný než Češi samotní? Ačkoliv se tato země považuje za srdce Evropy, její objektivní význam lze stěží rozpoznat. Česko je 85. největší země světa co do lidnatosti (mezi Beninem a Portugalskem), 116. dle územního rozsahu (mezi Spojenými arabskými emiráty a Srbskem), 40. dle HDP na hlavu (hned za Řeckem a Estonskem) a 50. dle celkového HDP (mezi Katarem a Peru).¹ Podle většiny standardních měřítek je Česká republika obyčejná země: ani moc velká, ani moc malá, ani moc bohatá, ani moc chudá.

Česká politika si však naši pozornost zasluhuje. V čisté formě nám ukazuje některé z hlavních sil, které utvářejí moderní svět, ať už se jedná o nacionalismus, demokracii, multikulturalismus, dilemata spjatá s malým státem, komunismus, rozdělení státu, neo-liberální reformu či vyrovnávání se s minulostí. Díky své pozici v srdci Evropy zakusily české země zvraty posledních dvou staletí tím nejpřímějším možným způsobem. Česká politika tudíž může posloužit jako mikrokosmos, který nám dovolí pochopit tyto síly světových dějin.

Česká politika si může nárokovat pozornost světa argumentem ještě pádnějším. Český národ v mnoha ohledech nepředstavuje pouze zmíněný mikrokosmos či izolovaný příklad; můžeme jej považovat i za průkopníka či za vzor. Česká politika našla nové a nečekané způsoby, jak se vypořádat s takřka všemi fenomény, zmíněnými v předchozím odstavci. Česká zkušenost nám přinejmenším ukazuje nové možnosti. Pro ty, kdo chtějí porozumět politice, není povědomí o české zkušenosti pouze zajímavé – je pro ně podstatné. Tato úvodní kapitola ukazuje, proč je

¹ Jedná se o přibližné údaje, zdroje se rozcházejí.

zkoumání české politiky přínosné prostřednictvím popisu české výjimečnosti a toho, o čem nás může poučit.

Začněme však něčím, co příliš výjimečné není. Zrod českého národa v 19. století byl v mnoha ohledech typickou ukázkou toho, co se v Evropě v té době dělo. Čeští národní buditelé se úzce drželi příkladu svých německých sousedů, když budovali představované společenství založené na jazyku a kultuře a spoléhající na tištěná média, divadla a školy, jež měly její poselství šířit. Výsledek těchto zápasů se však od ostatních výrazně odlišoval.

Především – český nacionalismus byl mnohem méně militantní a mnohem flexibilnější než nacionalismus podobných národů. Většina buditelů prvních generací se spokojila s tím, že zůstanou součástí habsburské říše. Český odpor vůči císařství tak byl bez ozbrojených manifestací (s výjimkou legionářů) až do naprostého konce. Český nacionalismus se dokonce stal nacionalismem, který sebe sama nebere příliš vážně, jak o tom svědčí národní ikony: Švejk a Jára Cimrman. Nedávné mezinárodní výzkumy ukazují, že Česká republika patří mezi země, kde je procento občanů tvrdících, že jsou „velmi hrdí“ na to, že jsou členy vlastního národa, nejnižší.²

Jak to vysvětlit? Jedním důvodem může být, že češství vzešlo od lidí (a pro lidi), kteří na tom byli poměrně dobře a žili v relativně liberálním státě. Život byl vcelku dobrý, tak nač čeřit vodu? Ať už je příčina jakákoliv, budování českého národa zpochybňuje stereotypní náhled, podle něhož je nacionalismus spojen s militantností a násilím, jak tomu bylo zejména v zemích na periferii. Ukazuje nám, že etnický nacionalismus bez záštiplné nenávisti vůči cizincům a ozbrojeného boje je možný.

Vytvoření nezávislého československého státu v roce 1918 mělo své výjimečné rysy. Český nacionalismus nevedl přímo k českému státu. Namísto toho se Češi ocitli v multietnickém státě, který zahrnoval i Němce, Slováky, Maďary, Poláky, Židy, Romy a Rusíny.

² Studie byly provedeny v letech 2003 a 2013 v rámci International Social Survey Project a dotazováni byli občané asi 35 zemí. Pouze cca 20 % Čechů uvedlo, že jsou na svou zemi velmi hrdí, což bylo druhé nejnižší procento po Německu.

To mělo samozřejmě za následek konflikty, avšak nově utvořená Republika československá byla mnohem funkčnější, než by se dalo čekat. Vnímat meziválečné Československo jako ideál harmonie mezi národnostmi by sice bylo vzhledem k časté dominantní a dominující roli Čechů přehnané, nicméně československý stát byl ve své době a na svém místě jedinečný tím, že chránil občanská práva menšin a poskytl jim politickou reprezentaci, přičemž tak činil za podmínek, které nebyly ideální. Vlády se v meziválečném období často potýkaly s etnickými provokacemi, a to jak uvnitř, tak vně země. Konec samozřejmě dobrý nebyl, ale po dvě desetiletí jedna z nejruznorodějších evropských zemí fungovala. Panoval v ní mír, prosperita a demokracie.

Jště výjimečnější byl způsob, jímž vůdčí osobnosti státu vytvořily novou identitu: čechoslovakismus. Na tomto označení nebylo nic přirozeného ani samozřejmého. Češi a Slováci byli naposledy politicky sjednoceni v 10. století a po většinu moderních dějin byli Češi ovládáni z Vídně, zatímco Slováci podléhali kontrole Budapešti. Etnické identity a národní mytologie obou národů rovněž vznikly odděleně. Přesto většina Čechů nakonec československý stát přijala a mnozí si osvojili i československou identitu, tedy myšlenku, že Češi a Slováci jsou dvě větve stejného kmene. Situaci dále komplikoval fakt, že se nejednalo o volbu „bud/anebo“; bylo možné být zároveň Čechem i Čechoslovákem. Byť tato nová identita nakonec selhala, česká politika nám může poskytnout poučení o možnostech multietnické demokracie i o mnohosti a proměnlivosti identity.

Další výjimečností této éry byla československá demokracie. Zatímco všechny sousední státy podléhaly komunismu, vojenské vládě či fašismu, Československo zůstávalo domovem svobodných voleb. Graf 0.1 ukazuje, že podle jednoho standardního měřítka demokracie - indexu Polity IV - se Československo od ostatních zemí regionu významně lišilo. Kritici mohou upozorňovat na vady meziválečné demokracie, nelze ale v zásadě pochybovat o tom, že základní demokratické standardy Československo splňovalo. Abychom tento úspěch docenili, podívejme se, kolik dnešních demokracií je zcela obklopeno autoritářskými režimy. Dost možná jediným současným příkladem je Mongolsko

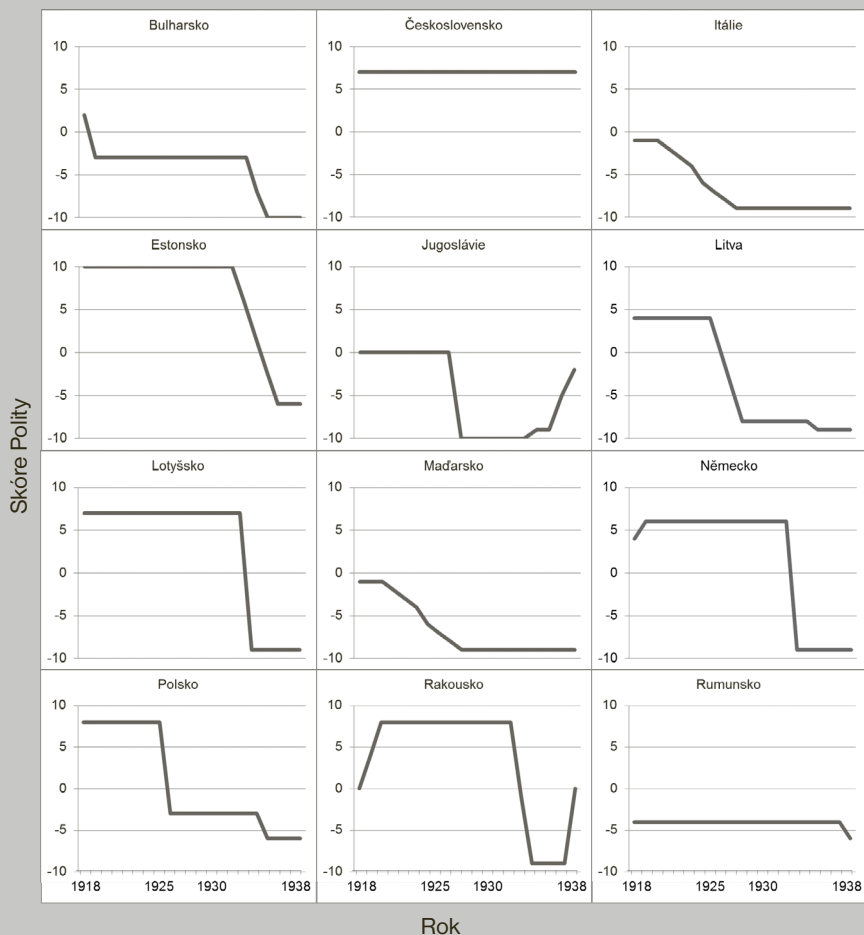
či Izrael. A mezinárodní prostředí v tehdejší době bylo, mírně řečeno, demokracii mnohem méně nakloněno než dnes.

O důvodech relativně dlouhého trvání demokracie v Československu se stále vedou debaty. Podle jednoho vysvětlení nebyly v zemi síly, které by měly schopnost a chuť uchvátit moc – armáda měla nové velení a šlechta zbyla zbavena titulů a nemalé části svého majetku. Další vysvětlení říká, že komunismu ani fašismu se nedaří dobře v zemi, která měla relativně početnou buržoazii a byla převážně slovanská. A konečně jiní autoři upozorňují na korporativní a konsociační instituce, které poskytly jistou moc národnostním menšinám (Luebbert 1991, Kopstein, Wittenberg 2010). Meziválečná československá politika nám tak opět může poskytnout ponaučení o možnostech demokracie za velmi nepříznivých podmínek.

Pád této republiky v Mnichově se stal prubířským kamenem uvažování o dějinách, neboť podněcuje debatu o tom, jak přistupovat k rozpínavým diktátorům. To je ono dobře známé dilema politiky ústupků versus politiky preventivních úderů. Vedle mezinárodněpolitické dimenze Mnichov rovněž odhaluje dilema malých států. Chamberlain byl znemožněn – pravděpodobně přespříliš – pro své ústupky Hitlerovi, ale co čeští předáci, kteří se rozhodli vzdát bez boje? Měli bojovat i poté, co je opustili spojenci, či poté, co se republika vzdala Sudet? Prohráli by, bojovat však mohli a možná by to mělo pozitivní důsledky pro národní charakter. Anebo správně rozpoznali „Mene tekel“ a vyhnuli se krveprolití a ještě větším represím? Ať už učinili správnou volbu, či nikoliv, je obtížné najít další malé země, které se podobným způsobem rozhodly složit zbraně bez boje a odevzdat celé území, jak to učinili Češi.

Převzetí moci komunisty představuje další jedinečný aspekt české politiky. Komunisté vyhráli poválečné volby, které byly převážně svobodné. Díky tomu získali rozhodující pozici ve vládě a v roce 1948 byli schopni uchopit moc víceméně legálními prostředky a za podpory valné části populace. Československo je tak možná prvním a jediným případem, kde komunismus přišel k moci po jasném vítězství ve víceméně svobodných volbách a za značné podpory veřejnosti. Mělo to své důvody: deziluze z Mnichova, osvobození Rudou armádou a šikovná manipulace

Graf 0.1: Československá demokracie v meziválečné střední a východní Evropě

Poznámka: index Polity IV hodnotí demokracie na škále od +10 (nejdemokratičtější) po -10 (nejautokratičtější).

Zdroj dat: Center for Systematic Peace 2019

ze strany KSČ. Každopádně nám poválečný vývoj v Československu dává velmi odlišný úhel pohledu na počátky komunistických režimů v ostatních satelitních státech východního bloku

než standardní náhled, že tyto režimy byly vnuceny zvnějšku Sovětským svazem.

Ačkoliv se komunistická vláda převážně držela podobně jako ostatní země východního bloku sovětského modelu, co se ideologie a institucí týče, zažili Čechoslováci situaci, která jinde nenastala. Zatímco typický sovětský satelit prošel obdobím tvrdého stalinismu, po němž následovalo pozvolné tání, Československo nadále zažívalo rigidní režim, přestože Stalin už byl mrtvý. Tání zde kulminovalo pražským jarem, po kterém následovalo tvrdé období normalizace. Toto období let 1969–1989 vrátilo zemi do područí kádrové politiky 50. let, nebylo však tolik násilné.

Vznikl tak typ komunismu, který byl víceméně jedinečný (zřejmě jediným srovnatelným příkladem je východní Německo). Politologové Juan Linz a Alfred Stepan (1996) jej nazvali „zamrzlým posttotalitarismem“ a Kitschelt a kol. (1999) pak „byrokratickým autoritářským komunismem“. Jeho jedinečnost tkvěla v kombinaci stalinistické politiky s relativně vyspělou ekonomikou a takřka úplnou ztrátou víry v komunistickou ideologii. Skutečnost, že za těchto okolností bylo možné znovu zavést komunismus tvrdé linie a že dokázal přežít i přes široce rozšířený cynismus a oportunismus, nám opět říká něco nového o povaze politických režimů.

Postkomunistické období poskytlo České republice nové příležitosti, jak prokázat svou výjimečnost. Začít lze revolucí samotnou. Přídomku „sametová“ se jí dostalo částečně proto, jak byla snadná. Po střetu mezi policií a režimem povolenou demonstrací se zdánlivě nejstabilnější režim v postkomunistické střední Evropě prostě vypařil. Ačkoliv rychlý přechod nebyl v regionu ničím výjimečným, kontrast mezi „předtím“ a „poté“ byl v Československu nejsilnější. Země se z hlubin posttotalitarismu stala takřka přes noc vzorným studentem demokracie pod vedením bývalého disidenta. V hodnocení demokracie dle Freedom House dosáhlo Československo největšího meziročního zlepšení v celé takřka padesátileté historii tohoto měřítka.³

³ Jedná se o sečtení dosažených výsledků v oblasti politických práv a občanských svobod. Meziroční zlepšení v indexu Polity IV bylo třetí největší v celém datasetu.

Český přechod k demokracii se nevyznačoval jen rychlostí a důkladností. Mnozí badatelé tvrdí, že pád komunismu vlastně nepřinesl nic moc nového. Neobjevily se nové *-ismy*. Tyto země prostě svrhly komunismus a nahradily jej standardní liberální demokracií. Historik James Krapfl (2013) však říká, že sameťová revoluce vnesla do revoluční tradice nové myšlenky. Jednalo se o ideály humanismu a důstojnosti, které se nikdy předtím neocitly v centru revoluce. České země a disidenti jako Havel byli epicentrem těchto idejí, které od té doby rozšířily demokratický lexikon při dalších přechodech k demokracii.

Tak jako jeho přechod k demokracii i rozpad Československa utvořil nový model – pro rozdělení státu. Jen těžko lze najít příklad jiného rozdělení státu, které proběhlo tak hladce a přátelsky, aby si zasloužilo název sametový rozvod. Nebylo to proto, že by si obě strany rozvod přály. Většina občanů obou národů chtěla zůstat spolu, byť v čase, kdy rozhodnutí o rozdělení Československa padlo, byly již vášně rozdmýchány. Avšak zatímco v Jugoslávii zavládl chaos, čeští a slovenští politici byli schopni se dohodnout na ukončení státu, který existoval více než sedmdesát let, což naznačuje, že secese a rozdělení státu nemusejí být tak obtížné a bolestné, jak to predikují existující teorie, byť Československo mělo tu výhodu, že nakreslit hranici bylo snadné. A vskutku: nejen rozdělení bylo bezbolestné; vztahy mezi oběma zeměmi jsou od té doby víceméně bezproblémové. Vzájemně se považují za nejsilnější spojence a čeští občané nahlížejí na Slováky s většími sympatiemi než na jakoukoliv jinou národnostní skupinu.

Ekonomické reformy jsou další oblastí, kde byla česká cesta jedinečná. Nejde zde o základní argument bezpříkladné povahy přechodu od komunismu k tržnímu hospodářství, jenž sám o sobě stojí za zmínku. Další státy v regionu musely překonat obdobné překážky. Česká republika vyniká rolí, kterou v těchto reformách a jejich privatizačních metodách sehrála veřejnost.

Na počátku přechodu měla většina reformátorů obavy, že se veřejnost postaví proti reformě, jakmile jí tato odebere jistotu zaměstnání a nízké ceny, na které byla zvyklá. Česká republika je výjimečná nejenom tím, že veřejnost prvotní reformu podporovala – k tomu došlo, byť v menší míře, i v ostatních postkomu-

nistických zemích -, ale že volila zastánce volného trhu - slovy Václava Klause: trhu bez přívlasků - dlouho poté, co se ostatní země (včetně již samostatného Slovenska) obrátily k sociálním demokratům a bývalým komunistům, aby vyjádřily svůj nesouhlas. Udělat tento krok trvalo Čechům osm dlouhých let, a i když k tomu pak došlo, nebylo to učiněno rázně.

Další aspekt reformy, jenž Čechy vyděluje, se týkal toho, jak se zbavili obrovského množství majetku, který patřil státu. Standardní návod pro privatizaci říká, že by majetek měl být prodán tomu, kdo nabídne nejvíc. Češi však uplatnili dvě metody, které nikdy dříve nebyly v tomto rozsahu vyzkoušeny ani se již nikdy ve stejném rozsahu nezopakovaly. Zaprvé šlo o restituci majetku původním vlastníkům, jimž byl tento majetek dříve zabaven. Ačkoliv spravedlnost tohoto přístupu je zjevná, převládající názor byl, že se jedná o neuskutečnitelnou a nehospodárnou metodu - dokud to nezkusili Češi. Zadruhé šlo o kuponovou privatizaci. Každý občan si mohl zakoupit nenákladné kupony, díky nimž se pak mohl stát podílníkem ve státě vlastněných podnicích, čímž by potenciálně vznikl občanský kapitalismus. Ačkoliv úspěch obou metod byl následně opakovaně zpochybňován, Češi ukázali světu, že existuje více než jeden způsob, jak vytvořit tržní ekonomiku.

A konečně výjimečný je i způsob českého vyrovnání se s autoritářskou minulostí. Mnohé postkomunistické země - o jiných bývalých diktaturách nemluvě - našly nějaký způsob, jak se vypořádat s těmi, kdo kolabovali s komunistickým režimem. Málkdo však zašel tak daleko jako Češi. Nejenže světu poskytli termín, který se nyní standardně používá pro čistku kolaborantů - lustrace; byli i těmi, kteří se lustracemi systematicky zabývali a dotáhli je dál než kterákoliv jiná země. V české politice se prosadil systém, který po představitelích vysokých veřejných funkcí požadoval, aby doložili, že nespolupracovali s tajnou policií; tento systém prolustroval mnohem více lidí, zavedl přísnější sankce (nemůžnost zastávat funkci) a trval mnohem déle než v kterékoliv jiné zemi. Přirozeně má i své nedostatky, například zabránil vykonávat úřad nejen těm, kteří se provinili, ale i některým nevinným, otevřela nicméně nové horizonty pro vyrovnání se s minulostí.

Každý národ je svým způsobem výjimečný. Podobný, byť možná ne tak dlouhý seznam výjimečností, zkušeností či politik bychom dost možná dokázali sestavit i pro mnoho jiných zemí.⁴ A stejně tak bychom mohli popsat, jak je Česká republika v mnoha ohledech typickou zemí, ať už obecně, či v kontextu své doby a svého geografického umístění. Jak bylo naznačeno výše, Českou republiku by bylo možné popsat jako typický příklad budování národa a státu, neshod mezi národnostmi, zacházení s Romy, totalitní vlády, přechodu k demokracii, ekonomické reformy a vyrovnávání se s minulostí. Avšak výše řečené svědčí také o tom, že všechny uvedené události a procesy měly v českých zemích jedinečný průběh a že stojí za to je studovat.

Jeden soubor esejů od Václava Havla vyšel v angličtině pod názvem *The Art of the Impossible (Umění nemožného, 1993)*. Česká politika nám umožňuje poznat toto umění tím, že odhaluje možnosti, které jinde nebyly přítomné, možnosti, které jsou často považovány za nemožnosti. Patří sem možnost relativně příznivého a mírumilovného nacionalismu, možnost vytvoření multi-etnické identity, možnost zachování demokratického a multietnického státu za nepříznivých okolností, možnost složení zbraní tváří v tvář mocnějšímu nepříteli, možnost demokraticky zvoleného komunismu, možnost komunistického režimu tvrdé linie i poté, co lidé i elity ztratili víru v komunismus, možnost rychlé a pokojné demokratizace a rozdělení státu, možnost populárního a lidmi skutečně podporovaného přechodu k tržní ekonomice a možnost vyrovnání se s brutální minulostí prostřednictvím komplexní lustrační politiky. Tyto možnosti nepřinesly vždy pozitivní výsledky, byť byly často lepší než konvenčnější alternativy; měly by však zajímat každého, kdo se zajímá o politiku a chce porozumět, jak společnosti jsou a mohou být ovládány. To je ve zkratce hlavní důvod, proč bychom se měli o českou politiku zajímat.

Dovětek těchto úvah je, že zmíněná jedinečnost možná mizí. Po nějakou dobu se zdálo, že se zemi vyhne vzestup populismu

⁴ Spojené státy a Japonsko patří mezi země, které svou výjimečnost prohlašují nejhlasitěji.

a nacionalismu, který zabrzdil demokratizaci u nejbližších sousedů, jako jsou Maďarsko, Polsko a Slovensko, o ostatních evropských demokraciích nemluvě. Zdálo se, že Česká republika těmto silám jedinečným způsobem vzdoruje. Ovšem v nedávných letech jsme byli svědky toho, jak se česká veřejnost stává čím dál tím více nepřátelská k cizincům a migrantům a stále více akceptuje nativistické apely a argumentaci „my versus oni“, jak je nabízejí populistické politické síly včetně posledních dvou prezidentů. Zda se jedná o stav dočasný, nebo zda se Češi budou čím dál více podobat svým postkomunistickým soupeřům, to je klíčová otázka blízké budoucnosti a odpověď na ni je nejistá. Nicméně přidáme-li k tomu fenomén oligarchizace, v okolních zemích v tomto rozsahu neznámý, možná jsme na prahu nové výjimečnosti.

Účelem následujících kapitol je prozkoumat mnohé z problémů, které byly načrtnuty výše. Nemají za cíl argumentovat ve prospěch české výjimečnosti, jak to bylo zmíněno v předchozích odstavcích, nýbrž prostě lépe porozumět české politice. Představují práci politologů, a důraz je proto kladen na konceptuální a kauzální analýzu, nikoliv na vylíčení historických událostí. I když se kniha pokouší popsat ona základní „kdo“, „co“, „kde“ a „kdy“ české politiky uplynulých dvou staletí, nejsou to dějiny jako takové. Kniha se namísto toho soustředí na konceptuální uchopení kupř. typů režimů, stranických systémů a institucí, stejně jako kauzality, tedy oněch hlavních sil stojících v pozadí politických událostí v českých zemích a jejich následků.

Kniha je rozdělena na dvě části. První se soustředí na českou politiku až do zániku Československa. Kapitola 1 analyzuje utváření českého národa a politiky za habsburského mocnářství a vytvoření nezávislého státu. Kapitola 2 se soustředí na politiku demokratické první republiky, která byla mytologizována jako „ztracený ráj“ a do značné míry slouží jako inspirace politice dnešní. Kapitola 3 pojednává o půlstoletí nedemokratických či částečně demokratických režimů od roku 1938 do roku 1989

s tím, že nejvíce pozornosti je věnováno období nacismu a komunismu. Všechny tyto kapitoly popisují politické tradice, které ovlivňují politiku dodnes. Kapitola 4 vysvětluje pád komunismu a vznik nové demokracie. Kapitola 5 se pak zabývá kořeny a procesem rozpadu Československa.

Druhá část analyzuje více než čtvrtstoletí demokratické vlády od zrození nového státu v roce 1993. Kapitola 6 nahlíží na český ústavní pořádek – jeho hlavní instituce, jejich pravomoci a důsledky, které to má pro českou politiku. Kapitola 7 se zaměřuje na volby a volební systémy. Kapitola 8 se zabývá politickými stranami a jejich systémem, zejména pak defekty, které se v nedávné době objevily jak u stran samotných, tak u systému jako takového. Kapitola 9 se věnuje ožehavému problému ekonomických reforem a ekonomické politiky. Kapitola 10 popisuje zahraniční politiku České republiky se zvláštním zřetelem k NATO a EU. Kapitola 11 zkoumá proces oligarchizace české politiky. Kapitola 12 pak uzavírá širším náhledem na poslední dvě staletí české politiky.

I. STARÉ REŽIMY

Kapitola 1 Zrod moderní české politiky 1848-1918¹

Vít Hloušek

Uchopit českou politickou tradici před vznikem Československé republiky v roce 1918 není jednoduchý úkol ani pro historika, natožpak pro politologa. Nejde jen o hledání časového bodu, v němž je vhodné začít, ale zejména o skutečnost, že z českých dějin se v průběhu 19. a 20. století velmi často a velmi ochotně stávalo politikum, předmět řady rozličných a protichůdných interpretací. Ani tato kapitola nemůže být zcela objektivní a neutrální, avšak pokusí se zachytit český politický vývoj do první světové války takovou optikou, která ukáže možnosti i deficity české společnosti a české politické elity, jež se v průběhu 20. století vyvíjely, či dokonce reprodukovaly v dalších typech režimů a společností.

ČESKÁ SPOLEČNOST A ČESKÉ NÁRODNÍ OBROZENÍ - KLOPÝTAVÁ CESTA OD PODDANÉHO K OBČANOVÍ

Určitou geopolitickou představu rozložení evropských národů a etnických skupin usilujících o vybudování moderního národa na prahu 19. století nám může poskytnout tzv. kon-

¹ Tato kapitola je zkompileována z publikací, které autor vydal dříve. Jedná se konkrétně o knihu Víta Hlouška a Lubomíra Kopečka *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě* (Brno 2004), 4. kapitolu knihy Víta Hlouška *Konflikt versus consensus. Konfliktní linie, stranické systémy a politické strany v Rakousku 1860-2006* (Brno 2008) a 1. kapitolu knihy Stanislava Balíka, Víta Hlouška, Jana Holzera a Jakuba Šeda *Politický systém českých zemí 1848-1989* (Brno 2003). Všechny přebrané pasáže z kolektivních monografií jsou dílem autora.